

OČI K BANATU OKRENUTE

Negdje u maju stiže vladici pismo. Pop Lazar Bošković ga pita: «I rad bih znati za vaše zdravlje, jesu li vi koljena ozdravila, jere me straše ljudi da se vi opet povraća ona bolest u noge.»- Nek te ništa ne straše – odgovara vladika glasno, kao da je pop pred njim. – Ta me bolijest u posljednje vrijeme nikad ni ostavljala nije. Ponekad samo malo popusti, pa opet pritegne i sputa me da ne mogu u narod hoditi kad je najpotrebnije.

Ubrzo zatim požali se ostroški arhimandrit Pavićević: «U nas sve izgore» i «ovo sirotinje bjelopavličke dne nema kad se s Turcima ne biju.» I javlja da više ne može izdržati u ovom gnijezdu pri litici. Vladika mu brzo otpisuje, pokušava da ga osokoli, a i sam to piše klonulom rukom.

Usred ljeta, bješe avgust, zakucaše na vrata vladičine ćelije glavari iz Bajica. Pred njima je serdar Đukan Martinović.

Dočeka ih vedro:

Koje dobro, ujaci?

Nigdje dobra na pomolu, sveti vladiko, no smo ga željni – obrnulo se na zlo: odavno ni pogodna ljeta, ni rodne godine.

Znam, serdare. No, htjeli ste nešto drugo.

Bili smo se sabrali u Bajicama, domaćini iz svih sto šesnaest kuća, i dogovorismo se da krenemo u svijet – na starom ognjištu više se izdržati ne može, već dosta naroda pomrije od gladi.

Dosta sam imao boljoglave i dosta zla oko one nesrećne selidbe k Rusiji. Mene ne pitajte – eno vam Skupštine crnogorske, eno kotorskoga providura! Za sve drugo da ste dobro došli, ali o preseljenju ne bih želio...

Sveti vladiko, unaprijed ti kažemo, ni za šta te kriviti nećemo. Ako zlo dočekamo – sami pali, sami se ubili!

Začuta pred odlučnim serdarom.

Pa, šta misliš, sveti vladiko? – upita ga jedan od glavara, osjećajući da je omekšao.

Šta da ti rečem? Nije mi drago čuti o seobi, ionako nas je malo, šaka jada. Ali kad se radi o spasenju naroda, ništa nam ne smije biti teško ni bolno. Biće bolje da idete u Banat. Nije predaleko, a ima našeg življa.

Mudro zboriš, sveti vladiko. Gotovi smo da te poslušamo, jer vidimo da nam dobro želiš i misliš o onome što će sutra biti.

I molimo ti se; napiši Pajtoniju.

Čim isprati «ujake», vladika uputi pismo kotorskom poglavaru i zamoli ga da se preko svoje vlade raspita o preseljenju povećeg broja Crnogoraca u ravne zemlje preko Save i Dunava.

O tome se raspriča po narodu i opet se probudi želja za odlaženje.

Eto k vladici glavara iz Cuca – i oni bi htjeli da se izba-ve iz ovog kršnog kraja. Uputi ih u Kotor da se o svemu neposredno raspitaju kod Pajtonija, a sam se već počeo brinuti: ne valja kako je krenulo – mnogi bi predigli u druge zemlje, jer veća polovina naroda nema od čega živjeti. Ko bi onda ostao tu, na biljezi svakojakim vjetrovima? Ko bi očuvao ovu staru tvrdu postojbinu?

Prolazi vrijeme a od Pajtonija nikakva odgovora. Ljudi iz Bajica dosađuju vladici svakog dana, raspituju se: ima li kakva glasa od Kotora? I nagone ga da opet piše i opet o

svemu pita.

Vladika jasno osjeća: to se namjerno oteže i rasteže; nijesu radi da prime Crnogorce pod svoje okrilje; boje se da će oni biti preteška so među onim mirnim ravničarskim ljudima; a opet – nije lako otvoreno odbiti molbu. Za nju se ni sam vladika mnogo ne zalaže.

Već i jesen, opet praznoruka, banu u Cetinjsko polje. A vladici se množe brige: čas plane na jednoj, čas na drugoj strani.

K proljeću stiže glas o prestupu: Pejo Globar ozidao kuću na manastirskoj zemlji, na Bečavoj glavici; ozidao ali još ne pokrio.

Šta da se radi s tim čovjekom?

Ne pitajte mene – odbija vladika. – Sad je Pejo Globar jedna strana, a ja sam druga jer je prigrabio zemlju manastirsku. Prema tome, ja mu suditi ne mogu. Eno suda zemaljskoga – kako on presječe, neka tako i bude.

I sud žigosa samovoljstvo Pejovo – naredi da se one njegove zidine ne smiju pokriti, nego neka stoje onako kao opomena svakome ko dirne u tuđe i da se niko ne smije onamo naseliti.

Tako prođe i zima, a iz Kotora nikakva glasa.

Ni novo proljeće ni ljeto ne donesoše nagovještaja o boljem rodu. Narod se sasvim isposti, pa su već i svadbe i slave velika rijetkost. Ali, eto, vladici dođe pismo od njegušskog kneza Rada:

«Molim te, moj milostivi gospodaru, ako imaš pošlji mi jednu maramu, e hoću u ponedjeljnik udavat devojku Vukovu.»

To je pravi knez! – osmijehnu se vladika. – Da je kao neki drugi, zaplovio u trgovinu, imao bi danas i marama i svile za stotinu svatova!

Potkraj jeseni iznenadi ga vijest iz Kotora; već je bio

izgubio svaku nadu da će se Beč odazvati na molbu. A sad javljaju da će primiti sto porodica i da će im biti učinjene neke olakšice u dažbinama i pri stvaranju novog domaćinstva.

Hita da se zahvali, ali se pri tom tuži kako je preveliki broj porodica koje bi htjele da se presele u Banat, «budući od velike tjeskote i siromaštine nipokoji način živjeti ne mogu, nego su prinuždene bježati u tursku zemlju, u koju su i dosle mnoge pobjegle». Šta će drugo nego da i za njih moli, jer u neprekinutom nizu pristupaju k njemu domaćini i udovice i traže da ih uputi «nekud, nekud». Pojedine porodice nekako su se probile k Srbiji i ostale tamo. Drugoj sirotinji vladika je nešto pomogao, ali sad se i manastir može ubrojiti u sirotinju i vladicina ruka već nikome ništa ne daje. Nada se da bi mu preseljenje najsiromašnijih porodica olakšalo bar neke teškoće, pa se jada u pismu: «Ukrotila bi se mnoga neskladna i bezzakonska djela od lupeštinah i grabljenija, koja se čine više ot gladi i ot svake nestašice, nego li ot naravne zlosti istijeh zlodjelateljah, jerbo je ovi narod u takvu siromaštinu po pričini nerodice i nedostatka zemlje, a ne po svojoj ljenosti upanuo, da nitko vjerovati ne može komu njegovo sostojanje poznato nije.» Kazuje da ni deseta porodica nema troška za preseljenje, niti tamo može nabaviti živine, stoke, volova za oranje i alata, pa bi im trebalo pomoći iz bečke državne kase, a oni bi to kasnije pošteno vratili.

Kako uputi ovu molbu u Kotor, stiže mu jedno kratko i veoma nečitko pismo, pisano valjda rukom hajduka ili gorosječe – potpisuje ga Stevan Pustahić. Vladika s naporom čita: »Ja sam, Gospodaru, ot siromaštine, a obernuvše erdave godine, otiša u tursku zemlju, kako i mnogo siromaha - ali je turski zulum još viši no glad. »Djetinjiski se obraduje. Da je mlađi i da nije proklete kostobolje,

poskočio bi i istrčao napolje. A ovako mu ostaje samo da doziva svoje iz manastira:

Jakove, Stefane – ovamo! Evo, čitajte naglas i meni i svemu narodu: vraća nam se čovjek iz turske zemlje! Održaćemo se, ja vam velim! Neće nam nauditi ni glad, ni svi neprijatelji, ni kuga, ni sotona... Od kamena smo, Jakove, disaćemo još dugo na ovome kamenu i svanuće nam jednog dalekog jutra!

I gotovo ne zna što čini.

Prihvatite tog Stevana, toga Pustahića i dajte mu sve što može dati Crna Gora!

Zagledaju se ljudi: šta mu se to može dati?

Pa, ako mu ne bude ostanka kod nas, četa najboljih junaka neka ga otprati k Srbiji. Ja mu potpisujem pasaport.

Uto planuše puške k Primorju.

Kakva je to sad nesreća?

Kazuju mi: Paštrovići zapalili nekoliko koliba brčeoskih; osvetoljubivi Brčeljani napali paštrovsko selo, ubili jednu ženu i ranili čovjeka.

Vladika posla nekoliko viđenijih ljudi.

Potecite, radite o umiru! Brže, zaboga, dok se nije što gore okotilo!

Ljudi ućutkaše puške.

Poglavar Pajtoni zatraži spiskove porodica za preseljenje, s tim da se izdvoje oni koji imaju sredstava za put od onih koji ištu zajam. U Kotor pohitaše serdar Đikan i Novak Žutković da se o svamu potanko dogovore. Tako prođe i ova godina. A u januaru vladika pita Pajtonija: ne bi li mogli krenuti na put i oni koji su nešto zgriješili u pograničnim neredima prema Kotoru; oni se već kaju i obećali su da će u miru živjeti na carskoj zemlji.

Ubrzo dospje poruka: Pajtoni se sprema na put za

Dalmaciju, želi da se jednom okonča pitanje iseljenika i traži od vladike konačno mišljenje i sve podatke.

Smjesta mu vladika otpisuje i želi mu srećan put i moli ga u ime Crnogoraca da bi im «oružje dozvoljeno bilo do tamo ponijeti», jer su se srodili s oružjem zbog čestog ratovanja i krvne osvete, pa se ni noću od njega ne odvajaju. I kazuje mu da nijedna porodica nema o čemu putovati, no svaka traži zajam.

Onda se, zajedno sa serdarom Đikom, nadvija nad sip-skove.

Šta da činimo, serdare? Vele da će možebit primiti samo stotinu familija, a tu ih je mnogo više.

Vaistinu ne znam, gospodaru.

Nu da vidimo: ako su neke familije malobrojne a sasvim sirotne i istoga prezimena, da ih sastavimo po dvije ujedno.

Đikan ispod obrva začuđeno motri vladiku – sa kavom lakoćom on smisli to malo lukavstvo.

Ne gledaj me, serdare, no da poslušemo!

Tek negdje u ljeto stiže odgovor: Beč ne može da prihvati uslove koje iseljenici postavljaju, traženi novac ne može im se dati.

Vladika se skameni u hladu pod kestenom, a Crnogorci ostadoše da se viju na svome kamenu.

Ni onom Stevanu Pustahiću ne bi potreban vladčin pasaport – sakupio je družinu i uz pomoć nekoliko Krivošijana sav se predao četovanju i hajdučiji. Do vladike dođe priča: Stevanova četa zarobila Ahmet-agu iz Ljubinja, pa se poslije Stevan i Krivošijani posvađali oko agina konja i oružja.

U vladici tinja sjetna želja: »Da mi je dočekati čas da se junaštvo odvoji od grabeži, čini mi se – opet bih se rodio!«